

Ezelsbruggen voor vogelgeluiden

C.B. Tilanus

Ieder voorjaar zijn amateur-vogelaars weer veel vogelgeluiden vergeten. Om hun geheugen op te frissen kunnen ezelsbruggen helpen.

Een ezelsbrug is volgens de dikke Van Dale een hulpmiddel om iets gemakkelijk te kunnen onthouden. Meer vogels dan men wellicht denkt roepen hun eigen naam, dat wil zeggen zijn vernoemd naar hun roep. Deze passeren eerst de revue. Daarna komen bloemrijkere ezelsbruggen aan de orde. Volgens Van Dale's Etymologisch Woordenboek (Utrecht 1989) zijn de volgende 35 vogelnamen uit Petersons Vogelgids (Amsterdam 1979) klanknabootsende woordvormingen:

Fuut, (Roer)domp, Kwak, reiger, Krak(eend), Kor(hoen), Kwartel (E. Quail, D. Wachtel, F. Caille), Kraan(vogel), (Water)ral, (Meer)koet, Kievit, Tureluur, Grutto (E. Godwit), Kluut, Griel, Tortel, Koekoek, uil, Oehoe, Hop, pieper, karekiet, Fitis, Tjiftjaf, gors, Vink, Sijs (E. Siskin, D. Zeisig), Frater, Kneu, Wielewaal (E. Oriole, D. Pirol, F. Lorient), (Vlaamse) Gaai, Kauw, Roek, kraai, Raaf.

In de taalkunde heet een klanknabootsend woord een onomatopee. Veel van bovenstaande vogelnamen zijn evident klanknabootsend, bijvoorbeeld Kievit, Tureluur, Koekoek, Kauw. Wij zouden ze ortho-onomatopeeën kunnen noemen.

Bij andere vogelnamen moet het etymologische woordenboek eraan te pas komen. Wie hoort nu de klanknabootsing in bijvoorbeeld reiger, uil, Fitis, gors? Deze groep namen zijn onomatopeeën, maar lijken het niet. Wij zouden ze crypto-onomatopeeën kunnen noemen.

Dan is er nog een groep vogelnamen die geen onomatopeeën zijn, maar het wel lijken. Wij zouden ze pseudo-onomatopeeën kunnen noemen. Als het volk de herkomst van een woord anders interpreteert dan hij in werkelijkheid is, spreken wij van een volksetymologie. Pseudo-onomatopeeën zijn dus volksetymologieën en wel bruikbaar als ezelsbrug. Wat zegt u van de volgende voorbeelden?

– Patrijs (E. Partridge, L. Perdix): wordt herleid naar het Grieks, maar zou natuurlijk alsnog klanknabootsend kunnen zijn; het Engelse Partridge geeft de klemtoon van het hees gekrijs beter aan

– Fazant (E. Phaasant, D. Fasan): de naam is afkomstig van de rivier de Phasis in Georgië; het Engelse Phaasant geeft de klemtoon beter aan

– plevier: betekent 'regenvogel' (L. pluvia); de komst van de plevieren kondigde een periode met regen aan; het geluid van de Goudplevier is volgens Petersons Vogelgids 'tlui', van de Zilverplevier 'tlie-u-ie'; ik hoor hier 'plevier' in

– Wulp: (E. Curlew, F. Courlis): betekent de schreeuwende vogel; hangt samen met welp; zijn roep is duidelijk 'wulp' of 'curlew'

– Keep: etymologie onbekend, volgens Van Dale; geluid 'kèèhp', volgens Petersons Vogelgids!

– Putter: (D. Stieglitz): heet niet zo omdat hij zo'n gezellig putterend, stieglitzerend geluid maakt, maar omdat het diertje werd geleerd zijn drinkwater in zijn kooi met een emmertje te putten.

Hier volgen een paar anderssoortige ezelsbruggen:

– de Scholekster wordt ook wel Bonte Piet genoemd; het scherpe 'Piet' is klanknabootsend, wel te onderscheiden van het beschaafdere 'kluut' van de Kluut

De Boompieper vloekte altijd zo veel.
Foto: Jan van Laar.

– de Steenuil geldt in Duitsland als vogel van de Dood, omdat hij 'Komm mit' zegt

– de Heggemus prevelt binnen twee seconden: 'ik ben de eerste vogel die in januari, als de zon schijnt, zingt'

– de Fitis heeft een liedje als een vlinder die op een bloem gaat zitten;

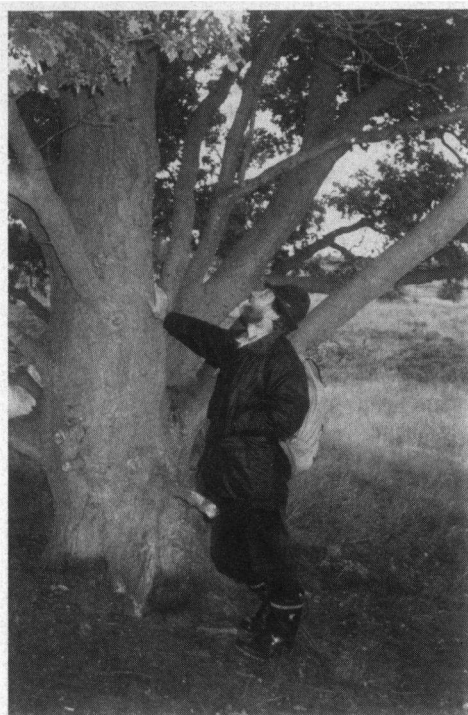
– de Bonte Vliegenvanger zijn liedje klinkt als 'zagen, zagen, wiede wiede wagen'

– de Zwarte Mees doet denken aan de theekeutel, hij zegt 'tuitje, tuitje'

– de Pimpelmees is als het zilveren belletje in het bos

– de Boomkruiper lijkt een beetje op het zilveren belletje, maar is te onderscheiden door de ritme-nabootsende ezelsbrug: 'ik ben een bóóm-kruipertje'.

Voor meer bloemrijke ezelsbruggen gaan wij naar Harrie Hoppenbrouwers, begenadigd natuurgids en -verteller en houtvester van de gemeente Vessem. Hij is de hele week al buiten, maar 's zondags vroeg gaat hij vogelen, want alleen dan is Nederland stil (en kun je soms het permanente geronk van vliegtuigen in de stratosfeer horen). Hij zit vol verhalen over het vroegere Brabant, waaronder de volgende ezelsbruggen voor vogelgeluiden.

Harrie Hoppenbrouwers: 'Deze Eik is alles wat een Eik moet zijn. Onder deze Eik zou ik begraven willen worden'. Deze solitaire, halve-bolvormige Eik is te zien op de Oirschotse Heide.

Foto: C.B. Tilanus.

– de Kwartel zegt 'kwik minne mik'. Dat betekent: beur mijn brood op, om te schatten hoe zwaar het is. Verder zei de moeder van Harrie: 'Zo vaak de Kwartel slaat, zoveel mud' (dat wil

zeggen mud graan per hectare). Kwartels werden, tot de laatste toe, gevangen met behulp van een kwartelbeentje, een botje met een lederen zakje met paardehaar, waarmee de vanger het geluid nabootste, gezeten in een sloot. Al gauw kwam de Kwartel woedend aanzetten, soms wel van een kilometer afstand, en werd gevangen met een slagnet.

– De Waterral werd in de streek Moerasvarken genoemd, omdat hij zo knort.

– De Wulp 'laat zijn kloske lopen' (garenklosje). Harrie werd er in zijn jeugd opuit gestuurd om wulpeëieren te zoeken voor de kost, want wulpeëieren zijn groter dan kippeëieren. Maar als de roep nog te kort was, zei zijn vader: 'Ge behoefst nog niet te gaan zoeken, want hij laat zijn kloske nog niet wijd genoeg lopen'.

– De Boompieper vloekte altijd zo veel. Toch wilde hij graag in de hemel komen en beloofde nooit meer te vloeken. Hij vloog jubelend omhoog, maar halverwege bedacht hij zich en begon meteen weer te vloeken: 'Nom de dju, dju, dju...'

– De Koolmees heeft verliefde paartjes meteen in de gaten en roept: 'Zie die twee, zie die twee'.

– De Geelgors heeft Beethoven geïnspireerd tot het schrijven van zijn Vijfde Symfonie. Het eerste thema daarvan is zo algemeen bekend, dat in de zweefvliegerij gesproken wordt van een Beethoven-landing als de kist neerkomt in het ritme 'bom, bom, bom, bommm'.

– De Vink werd in het oude Brabant veel gevangen en hoe langer en voller de slag, des te waardevoller was de vogel. De beste vinkenslag bestaat uit de volgende vraag, en wordt nog gevolgd door het antwoord: 'Wie, wie, wie was de moeder van Jezus Christus? Maria!'.

■ Prof. dr. C.B. Tilanus, Poortakker 4, 5511 LC Knegsel.

Jacht op Ooievaar in Mali

In een artikel van M. Thaurant & M. Duquet in *Alauda* (59: 101-110) over de overwintering van de Witte Ooievaar (*Ciconia ciconia*) in Mali wordt signaleerd dat de jacht in dat land een belangrijke doodsoorzaak vormt. In Mali overwinteren 52% van de Spaanse en 38% van de Noordwesteuropese broedpopulaties. De vogels concentreren zich gedurende deze periode voornamelijk in het centrale deel van de nigerdelta. De toegenomen jachtdruk waarbij jaarlijks honderden Ooievaarders het leven laten.

Spaans themanummer 'Zangvogeljacht in Spanje'

Van het tijdschrift 'La Garcilla' van la Sociedad Española de Ornitología (No. 80-81 - 1991) verscheen een themanummer over de jacht en de vangst van zangvogels in Spanje. Het nummer bevat 58 bladzijden en is helaas geheel in de Spaanse taal uitgegeven. In elk geval is er uit de tekst, de foto's, de tabellen en de grafieken duidelijk op te maken dat ook in Spanje de vogelvangst nog steeds ernstige vormen aanneemt. Ook Spanje zal zich moeten richten naar de wet-

Het Vogeljaar 40 (1992) 2

telijke regels die in de EG-Vogelrichtlijn zijn vastgelegd. Mogelijk is een van onze lezers bereid de belangrijkste informatie voor onze lezers samen te vatten in de Nederlandse taal.

Het tijdschrift is uitgegeven door la Sociedad Española de Ornitología (SEO), Facultad de Biología, 28040 Madrid, Spanje, telefoon (91) 5 493 554, fax 5 447 426.

Voorjaarsjacht op Cyprus formeel gestopt

Door de Cyprische regering is tegen de wil van veel jagers in formeel een eind gemaakt aan de voorjaarsjacht op trekvogels. Algemeen wordt aangenomen dat men name de jacht tijdens de trek in het voorjaar negatieve effecten heeft op het aantal broedparen van trekvogels.

Bron: Nieuwsbrief Naturopa 91-5: 2.